

Michał Kowalski*

**PRAWO NARODÓW
NA WYDZIALE PRAWA UJ
PO JEGO REAKTYWACJI W 1945 ROKU**

DOI: 10.26106/v39p-qd22

**Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego,
Europejskiego i Porównawczego, vol. XVII, A.D. MMXIX**

ARTYKUŁ

I. Wprowadzenie

W opracowaniach dotyczących historii nauczania prawa międzynarodowego na Uniwersytecie Jagiellońskim wskazuje się najczęściej, że po reaktywacji Wydziału Prawa po II wojnie światowej Katedrę Prawa Narodów objął Ludwik Ehrlich¹. Również w publikacjach poświęconych temu wybitnemu lwowsko-krakowskiemu profesorowi prawa międzynarodowego wskazuje się, że był on pierwszym po wojnie kierownikiem Katedry Prawa Narodów na Wydziale Prawa UJ, którą to funkcję sprawował do przejścia na emeryturę w roku 1961². Tak też w rzeczywistości było. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że Ludwik Ehrlich funkcję kierownika Katedry Prawa Narodów objął dopiero po jej powołaniu jako samodzielnej katedry w połowie 1946 r. Tymczasem pierwsze posiedzenie reaktywowanego Wydziału Prawa UJ miało miejsce już w dniu 25 stycznia 1945 r., a więc zaledwie siedem dni od momentu wyparcia z Krakowa niemieckiego okupanta. W ciągu półtora roku, tj. od końca stycznia 1945 r. do czerwca 1946 r., przewinęło się przez krakowski Wydział Prawa wielu specjalistów z zakresu prawa narodów – tych wybitnych już wówczas, jak również tych, którzy najwyższe uznanie mieli zdobyć dopiero w przyszłości. Analiza uniwersyteckich dokumentów archiwalnych wskazuje też, że objęcie Katedry Prawa Narodów przez Ludwika Ehrlicha wcale nie było od początku oczywiste, a jego rolę postrzegano początkowo w Krakowie zgoła inaczej. Niniejszy tekst ma na celu

* Doktor habilitowany nauk prawnych, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. ORCID: 0000-0002-4539-3579, e-mail: michal.kowalski@uj.edu.pl.

¹ Zob. np.: W. Matuszewski, *Uniwersytet Jagielloński* [w:] A. Przyborowska-Klimczak (red.), *Z kart historii polskiej nauki prawa międzynarodowego*, Lublin 2002, s. 119.

² K. Lankosz, *Ludwik Ehrlich (1889–1968)* [w:] J. Stelmach, W. Uruszczyk (red.), *Złota księga Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000, s. 316; *idem*, *Ehrlich Ludwik* [w:] J. Symonides, D. Pyć (red.), *Wielka Encyklopedia Prawa*, t. IV, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2014, s. 89.

przybliżenie okoliczności procesu powołania samodzielnej Katedry Prawa Narodów na Wydziale Prawa UJ i wyłonienia jej pierwszego kierownika, a także odnotowanie aktywności tych specjalistów z zakresu prawa narodów, którzy w okresie od stycznia 1945 r. do czerwca 1946 r. podejmowali w różnych formach działalność naukową na krakowskim Wydziale Prawa.

II. Prawnicy międzynarodowi wykładający na Wydziale Prawa UJ w 1945 r.

Jak już wspomniano wyżej, pierwsze posiedzenie Rady Wydziału Prawa UJ po przerwie spowodowanej niemiecką okupacją miało miejsce już w dniu 25 stycznia 1945 r., a więc jeszcze podczas trwania działań wojennych i ledwo tydzień po wyparciu z Krakowa Niemców. Posiedzenie zwołano w sprawie „uruchomienia Wydziału”. Wskazuje to na wielką determinację akademickiego środowiska prawniczego Krakowa do jak najszybszego podjęcia na nowo, po mrokach niemieckiej okupacji, obowiązków uniwersyteckich, choć trzeba podkreślić, że Wydział Prawa działał także podczas niemieckiej okupacji w ramach tajnego Uniwersytetu Jagiellońskiego. W pierwszym pookupacyjnym posiedzeniu wzięło jednak udział tylko siedmiu naukowców: Władysław Wolter, Fryderyk Zoll młodszy, Tadeusz Dziurzyński, Jerzy Lande, Jan Gwiazdomorski i Michał Patkaniowski. Faktem znamionym i oddającym to, jak trudny był to czas, było rozpoczęcie posiedzenia od uczczenia pamięci tych spośród członków Rady Wydziału Prawa UJ, którzy ponieśli śmierć w trakcie okupacji. Wśród wymienionych z nazwisk zmarłych profesorów znalazło się dwóch, którzy przed rozpoczęciem II wojny światowej wykładali na UJ prawo narodów i kierowali wydziałową Katedrą Prawa Politycznego i Prawa Narodów³. Chodzi tu o sędziego Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej Michała Rostworowskiego⁴, a także – specjalizującego się głównie w prawie politycznym, ale zajmującego się również prawem narodów – Macieja Starzewskiego⁵. Wobec znacznych strat osobowych pierwszym zadaniem było obsadzenie wakatów. W pewnym zakresie ułatwie-

³ Szczegółowo na temat Katedry Prawa Politycznego i Prawa Narodów na Wydziale Prawa UJ zob. P.M. Żukowski, *Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w latach 1918–1939*, Kraków 2016, s. 300–307.

⁴ Michał Rostworowski kierował Katedrą Prawa Politycznego i Prawa Narodów Wydziału Prawa UJ od roku 1903, kiedy zastąpił zmarłego wówczas Franciszka Kasparka, aż do końca roku 1930. W latach następnych Michał Rostworowski, pozostając profesorem honorowym UJ, pełnił urząd sędziego Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze. Zmarł w Krakowie w 1940 r. Zob. szerzej np.: P. Sarnecki, *Profesor Michał Rostworowski – sylwetka naukowa* [w:] *Michał Cezary Rostworowski – Prawnik, uczone i sędzia międzynarodowy w oczach prawników i członków rodziny*, Kraków 2011, s. 11; zob. też. A. Wyzomska, *Hrabia Michał Rostworowski jako prawnik i sędzia międzynarodowy* [w:] *Michał Cezary Rostworowski...*, s. 22–26.

⁵ Maciej Starzewski zmarł w Krakowie w 1944 r. Zdrowie zrujnował mu pobyt w hitlerowskim obozie Sachsenhausen, gdzie trafił po aresztowaniu profesorów UJ w dniu 6 listopada 1939 r. podczas *Sonderaktion Krakau*. Pomimo słabego zdrowia włączał się w tajne nauczanie podczas okupacji niemieckiej. P. Sarnecki, *Maciej Starzewski (1891–1944)* [w:] J. Stelmach, W. Uruszczak (red.), *op. cit.* Maciej Starzewski był autorem m.in. cenionej monografii *Neutralność we współczesnym prawie międzynarodowym*, Kraków 1933.

niem było to, że do Krakowa zaczęli przybywać i rejestrować się na UJ naukowcy z innych polskich ośrodków akademickich – głównie z tych ziem na wschodzie, które miały być przez Polskę utracone, czyli przede wszystkim ze Lwowa.

Do wykładów z prawa narodów powołany został wówczas Zygmunt Sarna. Protokół z posiedzenia Rady Wydziału w dniu 25 stycznia 1945 r. mówi co prawda o „obsadzie wakujących katedr”⁶, ale musiało chodzić nie tyle o obsadzenie katedr, co o wskazanie osób odpowiedzialnych za prowadzenie wykładów z poszczególnych przedmiotów. Powoływany protokół wskazuje, że równocześnie prawo polityczne powierzono Konstantemu Grzybowskiemu. Tymczasem Katedra Prawa Politycznego i Prawa Narodów nie została jeszcze rozdzielona na dwie odrębne katedry, co miało dopiero nastąpić w nadchodzących miesiącach. Zgodnie z protokołem zarówno Zygmunt Sarna, jak i Konstanty Grzybowski powołani zostali na zastępców profesorów. I tu jednak pojawiły się nieścisłości. Jak czytamy bowiem w protokole Rady Wydziału z dnia 21 lutego 1945 r., kwestia ta wymagała wyjaśnienia i sprostowania: „Przewodniczący przedstawia potrzebę wyjaśnienia treści uchwały co do Prof. Zygmunta Sarny w szczególności czy powołano go na zastępcę profesora, czy też powierzono wykłady zlecone. Stwierdzono iż Prof. Sarnie powierzono wykłady zlecone. Stwierdzono iż Prof. Sarnie powierzono wykłady zlecone a nie stanowisko zastępcy profesora, zarówno z tego powodu iż katedry prawa politycznego i prawa narodów nie są dotąd rozdzielone, jak i z tego powodu, iż Prof. Sarna zajmuje stanowisko etatowe w innej wyższej uczelni”⁷. Tą inną wyższą uczelnią była Akademia Handlowa w Krakowie (dzisiejszy Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie), której Zygmunt Sarna – absolwent Wydziału Prawa UJ, gdzie także się doktoryzował, habilitował i wiele lat wykładał – był współzałożycielem i późniejszym powojennym rektorem⁸. Wiele wskazuje na to, że to właśnie decyzja samego Zygmunta Sarny, aby bezpośrednio po wojnie skupić swoją główną działalność zawodową przede wszystkim w ramach Akademii Handlowej, była jedną z kluczowych okoliczności, z powodu których to nie on objął wydzieloną w 1946 r. na Wydziale Prawa UJ Katedrę Prawa Narodów. Będzie o tym jeszcze mowa szerzej niżej.

W protokole z pierwszego posiedzenia Rady Wydziału obok nazwiska Zygmunta Sarny pojawia się też nazwisko Stanisława Huberta. W protokole zapisano: „nadto jako wykładowca z poza Wydziału Prawa U.J. Doc. dr Hubert Stanisław”⁹. Przed wojną Stanisław Hubert związany był od studiów aż do wybuchu II wojny światowej z Wydziałem Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie był uczniem Ludwika Ehrlicha. Tam też się habilitował w 1937 r. na podstawie głośnej i powoływanej do dzisiaj pracy *Rozbiory i odrodzenie Rzeczypospolitej – zagadnienie*

⁶ *Protokół Nr. 1*, s. 1 [w:] Archiwum UJ, *Protokoły Posiedzeń Rady Wydziału Prawa 1945–1950–1951*, WP III 1. Tam też zob. wszystkie powoływane niżej protokoły posiedzeń Rady Wydziału. We wszystkich nazwach dokumentów i przytoczonych cytatach zachowano oryginalną pisownię i interpunkcję.

⁷ *Protokół z posiedzenia Rady Wydziałowej Wydziału Prawa i Administracji U.J. w Krakowie z 21 lutego 1945*, s. 3.

⁸ K. Lankosz, *Sarna Zygmunt* [w:] J. Symonides, D. Pyć (red.), *op. cit.*, s. 447.

⁹ *Protokół...* (21.02.1945 r.).

prawa międzynarodowego. Po wojnie osiadł we Wrocławiu, gdzie był profesorem Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1975¹⁰. Fakt wykładania przez Stanisława Huberta na UJ jest stosunkowo mało znany i zasadniczo nie jest szerzej odnotowywany w opracowaniach poświęconych temu wybitnemu lwowsko-wrocławskiemu znawcy prawa międzynarodowego¹¹. W tym kontekście niezwykle enigmatycznie brzmiał fragment wspomnień Stanisława E. Nahlika – zaprzyjaźnionego ze Stanisławem Hubertem od czasów wspólnej asystentury w katedrze kierowanej przez Ludwika Ehrlicha we Lwowie – w którym pisał on, że bezpośrednio po wojnie Stanisław Hubert „na krótko objął katedrę prawa międzynarodowego na jagiellońskiej wszechnicy, aż ją wnet wspaniałomyślnie odstąpił swemu – i mojemu – przed wojną mistrzowi, Ludwikowi Ehrlichowi, sam przenosząc się do Wrocławia, gdzie miał już pozostać do końca życia”¹². Fragment ten okazuje się jednak – co dość typowe dla barwnych, a nawet koloryzowanych niekiedy wspomnień Stanisława E. Nahlika – nieprecyzyjny. Stanisław Hubert nigdy nie objął katedry na krakowskim wydziale. W archiwum UJ nie ma również żadnej dokumentacji potwierdzającej jego stałe zatrudnienie na UJ. W szczególności nie ma teczek personalnej pracownika. Natomiast z adnotacji w protokole posiedzenia Rady Wydziału z 25 stycznia 1945 r. – jak również z innych dokumentów uniwersyteckich, o których będzie jeszcze dalej mowa – wynika jednak, że od samego początku reaktywacji krakowskiego Wydziału Stanisław Hubert włączył się w jego prace i wykladał prawo narodów. W piśmie prodziekana Wydziału Prawa UJ do rektoratu UJ, które jest datowane na dzień 25 czerwca 1945 r. i zatytułowane „Wykłady zlecone”, władze dziekańskie zwracają się „o asygnowanie wynagrodzenia za wykłady zlecone i ćwiczenia prowadzone przez docentów z innych uczelni akademickich zatrudnionych obecnie na naszym Wydziale [...] od początku roku akademickiego”. Na liście osób umieszczonej w cytowanym piśmie pojawia się też „Doc. U.J.K. dr Stanisław Hubert”, który miał wykladać prawo narodów w wymiarze 2 godzin tygodniowo. Jak będzie o tym mowa niżej, nazwisko Stanisława Huberta będzie się też przewijać wśród osób rozważanych do objęcia Katedry Prawa Narodów na Wydziale Prawa UJ. Nigdy jednak do tego nie dojdzie. Natomiast od dnia 1 stycznia 1946 r. Stanisław Hubert zatrudniony został na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie z dniem 1 września 1952 r. został powołany na kierownika Katedry Prawa Narodów, którą to funkcję sprawował do dnia 1 września 1969 roku¹³.

¹⁰ K. Wójtowicz, *Hubert Stanisław Leon* [w:] J. Symonides, D. Pyć (red.), *op. cit.*, s. 121.

¹¹ Agata Wnukiewicz-Kozłowska odnotowuje na przykład, że Stanisław Hubert „po wznowieniu działalności przez UJ krótko wykładał prawo narodów”; A. Wnukiewicz-Kozłowska, *Katedra Prawa Międzynarodowego i Europejskiego (1946–2015)*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3661, Przegląd Prawa i Administracji C/2, Wrocław 2015, s. 355.

¹² S.E. Nahlik, *Przesiane przez pamięć*, t. 2, Kraków 2002, s. 426.

¹³ A. Wnukiewicz-Kozłowska, *op. cit.*, s. 355. Wynika z tego, że przez pewien czas po 1 stycznia 1946 r. Stanisław Hubert łączył pracę w Krakowie i Wrocławiu. Warto zauważyć, że w protokole Rady Wydziału Prawa UJ z dnia 5 lutego 1946 r. czytamy: „Przy dwóch głosach wstrzymujących się przychyłono się jednomyślnie do wniosku doc. Stanisława Huberta o przeniesienie na Uniwersytet Krakowski jego habilitacji z prawa narodów”.

Trzecią osobą z kręgu prawników międzynarodowych, którzy włączyli się w 1945 r. w prace reaktywowanego Wydziału Prawa UJ, był Julian Makowski. Niewątpliwie był on wówczas – mając 70 lat – bardziej znany od Zygmunta Sarny i Stanisława Huberta i bezsprzecznie uchodził za jednego z czołowych polskich znawców prawa narodów okresu międzywojennego od strony teoretycznej, ale przede wszystkim jako prawnik mający bardzo bogate doświadczenie praktyczne w służbie zagranicznej II RP. Jak jednak zauważa Anna Przyborowska-Klimczak, jego kariera akademicka przebiegała w sposób dość szczególny, gdyż został autorem jednego z dwóch pierwszych podręczników do prawa międzynarodowego w języku polskim (wydany w 1916 r., a datowany na 1915 r. – o pierwszeństwo rywalizował z wydanym w 1915 r. podręcznikiem autorstwa Zygmunta Cybichowskiego), nie będąc jeszcze magistrem prawa – magisterium uzyskał na Uniwersytecie Warszawskim dopiero w roku 1923 i w tym samym roku doktoryzował się na Uniwersytecie Poznańskim¹⁴.

Julian Makowski znalazł się wśród naukowców „powołanych na wykładowców z innych uniwersytetów” na drugim po reaktywacji posiedzeniu Rady Wydziału Prawa UJ, które miało miejsce w dniu 9 lutego 1945 r. Głos w jego sprawie zabrał wówczas Fryderyk Zoll młodszy, który popierając kandydaturę, podkreślał kompetencje Juliana Makowskiego „jako znawcy nie tylko prawa międzynarodowego, ale również międzynarodowego prywatnego”¹⁵. Julian Makowski bierze udział w pracach Wydziału do końca roku akademickiego, m.in., wchodząc razem z Zygmuntem Sarną i Stanisławem Hubertem w skład komisji egzaminacyjnej dla II roku¹⁶. Podczas posiedzenia Rady Wydziału w dniu 12 września 1945 r. Fryderyk Zoll młodszy odczytał „podziękowanie prof. Juliana Makowskiego w związku z jego współudziałem w pracach wydziału w roku 1945”¹⁷.

Warto też dodać, że Julian Makowski habilitował się właśnie podczas pobytu w Krakowie i pracy na UJ. Wpisuje się to w dość nietypową ścieżkę kariery akademickiej Juliana Makowskiego, o której była już mowa wyżej. W 1945 r. miał on bowiem już 70 lat i cieszył się uznaniem w świecie prawniczym, sprawując w przeszłości m.in. funkcję rektora Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Przewód habilitacyjny miał w związku z tym odpowiedni do tego szczególnego statusu habilitanta przebieg. W skład powołanej w dniu 16 czerwca 1945 r. komisji „dla rozpatrzenia sprawy habilitacji Juliana Makowskiego” powołani zostali Stanisław Kutrzeba, Fryderyk Zoll młodszy i Zygmunt Sarna. Natomiast w protokole posiedzenia Rady Wydziału z dnia 7 sierpnia 1945 r. czytamy: „Na wniosek Dziekana uchwalono jednogłośnie przyjąć pracę prof. Makowskiego Juliana p.t. *Teoria i technika umów międzynarodowych* jako pracę habilitacyjną, zwolnić prof. Makowskiego od *colloquium*

¹⁴ A. Przyborowska-Klimczak, *Polskie podręczniki prawa międzynarodowego w XX wieku* [w:] A. Przyborowska-Klimczak (red.), *op. cit.*, s. 45 i 48.

¹⁵ *Protokół z posiedzenia Rady Wydziałowej Wydziału Prawa i Administracji U.J. w dniu 9 lutego 1945 r.*

¹⁶ *Ibidem*. W protokole jako nazwę przedmiotu błędnie zapisano „prawo narodowe” zamiast „prawo narodów”.

¹⁷ Protokół posiedzenia Rady Wydziału Prawa z dnia 12 września 1945 r.

i wykładu habilitacyjnego, i nadać mu *veniam legendi* z zakresu prawa międzynarodowego oraz przedłożyć tę uchwałę Ministerstwu Oświaty¹⁸. Dodać można, że wzmiankowana monografia, będąca podstawą habilitacji, ukazała się wiele lat wcześniej, doczekując się w 1931 r. drugiego wydania.

W protokole tego samego posiedzenia Rady Wydziału, na którym przyjęto uchwałę w sprawie habilitacji Juliana Makowskiego, po raz pierwszy pojawia się też nazwisko Ludwika Ehrlicha jako zgłaszającego przedmioty profesora Uniwersytetu Jana Kazimierza. Zgłoszenie przyjęto i na rok akademicki 1945/1946 Ludwikowi Ehrlichowi przydzielono „po 2 godz. tyg. 1/ »Ustrój Anglii i Stanów Zjednoczonych«, 2/ »Wstęp do nauki o stosunków międzynarodowych« oraz seminarium¹⁹. Ludwik Ehrlich po raz pierwszy bierze udział w posiedzeniu Rady Wydziału Prawa UJ w dniu 31 sierpnia 1945 r. Można więc powiedzieć, że rozminął się on na krakowskim Wydziale Prawa z Julianem Makowskim i dołączył do Zygmunta Sarny i do swojego ucznia ze Lwowa, Stanisława Huberta, jako specjalistów z zakresu prawa narodów.

W uniwersyteckich materiałach archiwalnych dotyczących omawianego okresu pojawiają się jeszcze dwa nazwiska specjalistów z zakresu prawa narodów młodszego pokolenia. Jednym z nich jest dwukrotnie tylko wzmiankowany w kontekście powoływania na „asystenta przy katedrze prawa narodów” doktor Lesław Galeński (Galenski)²⁰. Drugim wzmiankowanym naukowcem – zdecydowanie bardziej znanym – był Marek Korowicz. Był on związany z krakowską Katedrą jeszcze w okresie międzywojennym, gdzie doktoryzował się w 1929 roku²¹. W omawianym w niniejszym tekście okresie na Radzie Wydziału staje jego habilitacja. W protokole posiedzenia Rady Wydziału z dnia 22 grudnia 1945 r. czytamy: „W związku z podaniem dr. Marka Korowicza o habilitację z zakresu prawa narodów na podstawie pracy ‘La souverainete d’Etat et l’avenir du droit international’ przyjęto podanie pod względem personalnym przy dwóch głosach wstrzymujących się od głosowania i wybrano Komisję w składzie: prof. Kutrzeba, prof. Ehrlich, prof. Sarna²². Po śmierci Stanisława Kutrzeby w składzie komisji zastąpił go Jerzy Langrod. Sprawa jednak się przeciągała i po rezygnacji w grudniu 1946 r. z członkostwa w komisji Zygmunta Sarny „z powodu nawału pracy na stanowisku rektora Akademii Handlowej w Krakowie”, został on zastąpiony decyzją Rady Wydziału przez „profesora Uniwersytetu Wrocławskiego i tut. docenta dra Stanisława Huberta²³. W styczniu 1947 r. Marek Korowicz wycofał podanie o przewód habilitacyjny²⁴.

¹⁸ Protokół posiedzenia Rady Wydziału Prawa z dnia 7 sierpnia 1945 r.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Protokół z posiedzenia Rady Wydziału Prawa i Administracji U.J. z dnia 26 marca 1945 r. i Protokół z posiedzenia Rady Wydziału Prawa U.J. z dnia 26 października 1945 r.* W drugim przypadku mowa o „asystencie wolontariuszu”.

²¹ Szerzej zob. np.: Ch. Swinarski, *Korowicz Marek Stanisław* [w:] J. Symonides, D. Pyć (red.), *op. cit.*, s. 203.

²² *Protokół z posiedzenia Rady Wydziału Prawa i Administracji U.J. z dnia 22 grudnia 1945 r.*

²³ *Protokół z posiedzenia Rady Wydziału Prawa i Administracji U.J. z dnia 6 grudnia 1946 r.*

²⁴ *Protokół z posiedzenia Rady Wydziału Prawa i Administracji U.J. z dnia 21 stycznia 1947 r.*

III. Obsada Katedry Prawa Narodów Wydziału Prawa UJ

Osobnej uwagi wymagają starania dotyczące powołania na Wydziale Prawa UJ samodzielnej Katedry Prawa Narodów. Jak wspomiano wyżej, przed wybuchem II wojny światowej istniała w krakowskim Wydziale Katedra Prawa Politycznego i Prawa Narodów. Trzeba jednak zauważyć, że już w okresie międzywojennym – zarówno w latach dwudziestych, jak i w latach trzydziestych – podejmowano szeroko zakrojone, aczkolwiek nieskuteczne działania, które miały na celu wyodrębnienie z niej dwóch samodzielnych katedr: prawa narodów i prawa politycznego²⁵. Napotkało to jednak opór odpowiednich władz państwowych, który był motywowany głównie brakiem środków finansowych²⁶. Działania w sprawie wyodrębnienia z Katedry Prawa Politycznego i Prawa Narodów dwóch katedr podjęto w okresie powojennym szybko. Na posiedzeniu Rady Wydziału w dniu 26 marca 1945 r. przyjęto wniosek do Ministerstwa Oświaty o „zniesienie łącznej katedry prawa państwowego i prawa narodów i utworzenie dwóch odrębnych katedr (jednej dla prawa państwowego, drugiej dla prawa narodowego)” (sic)²⁷. Wniosek ten podtrzymano na posiedzeniu w dniu 19 maja 1945 r., kiedy przystąpiono do konkursowego obsadzania Katedry Prawa Politycznego i Prawa Narodów, z zaznaczeniem że wobec zamierzonego utworzenia osobnej Katedry Prawa Narodów chodzi o wybór kierownika mającego objąć prawo polityczne (w ówczesnych protokołach naprzemiennie używano pojęć „prawo polityczne” i „prawo państwowe”). Kierownictwo tej katedry objął następnie Konstanty Grzybowski.

Wydzielenie osobnej Katedry Prawa Narodów trwało więc stosunkowo długo. W międzyczasie podjęto natomiast działania mające na celu wyłonienie osoby, której kierownictwo Katedry miało zostać powierzone. Na posiedzeniu Rady Wydziału w dniu 12 września 1945 r. uchwalono na wniosek dziekana rozpisanie ankiety w sprawie obsadzenia kilku katedr, w tym Katedry Prawa Narodów. W tym celu ówczesny dziekan Wydziału Prawa UJ Jan Gwiazdomorski zwrócił się do dwóch auto-

²⁵ Zob. P.M. Żukowski, *op. cit.*, s. 301–304 i tam powołane źródła archiwalne. Wynika z nich, że wśród odpowiedzi nadesłanych na ankietę w tej sprawie, którą w 1932 r. rozesał do zewnętrznych profesorów prawa narodów dziekan Wydziału Prawa UJ, jedyną osobą, która uznała takie rozdzielenie za niewskazane, był nie kto inny jak Ludwik Ehrlich. P.M. Żukowski spekuluje, że być może „decydowały tutaj czynniki osobiste: niechęć do Michała Rostworowskiego oraz dążenie do zmniejszenia konkurencyjności środowiska krakowskiego dla lwowskiego Studium Dyplomatycznego”, *ibidem*. Trzeba jednak zauważyć, że Ludwik Ehrlich był w tym kontekście konsekwentny w swoim podejściu, bo pewien czas po przejściu na emeryturę Stanisława Starzyńskiego (nawiasem mówiąc Starzyński w tej samej ankiecie uznał rozdzielenie za „bezwarunkowo niezbędne”) Katedra Prawa Politycznego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie została przekształcona w Katedrę Prawa Narodów i Ogólnej Nauki o Państwie, która była kierowana przez Ludwika Ehrlicha do 1939 r. Jak podaje Adam Redzik, Stanisław Starzyński przeszedł na emeryturę w 1925 r. a przekształcenie miało miejsce w 1929 r., A. Redzik, *Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w okresie Drugiej Rzeczypospolitej i w czasie II Wojny Światowej – zagadnienia wybrane, Polska Akademia Umiejętności, Prace Komisji Historii Nauki PAU, t. X, 2010, s. 135 i s. 129, odpowiednio.*

²⁶ P.M. Żukowski, *op. cit.*, s. 301–304.

²⁷ *Protokół... (26.03.1945 r.)*.

rytetów z zakresu prawa narodów: Juliana Makowskiego i Ludwika Ehrlicha z prośbą o wskazanie kandydatów. Wynika z tego, że Jan Gwiazdomorski nie brał wówczas pod uwagę tych naukowców jako potencjalnych kandydatów. Nie może to dziwić w stosunku do Juliana Makowskiego, który – jak była mowa wyżej – zakończył już wówczas współpracę z krakowskim Wydziałem Prawa i powrócił do Warszawy. Może to jednak zaskakiwać w stosunku do Ludwika Ehrlicha. Ten zresztą, pismem do dziekana z dnia 3 listopada 1945 r., poinformował go, że w ankiecie nie chciał brać udziału²⁸. Domyślać się można, że powodem takiej decyzji była chęć objęcia kierownictwa katedry przez niego samego. Natomiast Julian Makowski w skierowanym do dziekana liście datowanym na dzień 20 września 1945 r. udzielił obszernej odpowiedzi²⁹.

W powoływanym liście Julian Makowski wyraził przekonanie, że „należałoby przede wszystkim korzystać z kandydatów miejscowych”. W tym kontekście wskazał dwóch naukowców, z którymi współpracował w 1945 r. na krakowskim Wydziale, tj. Zygmunta Sarnę i Stanisława Huberta. Tego pierwszego uznał za „najpoważniejszego kandydata” i podkreślał jego związki z UJ i kompetencje merytoryczne. W drugiej kolejności, tj. w sytuacji, gdyby Zygmunt Sarna „z jakichbądź powodów nie mógł, lub nie chciał objąć tej katedry” Julian Makowski wskazał na Stanisława Huberta. Interesująca jest zamieszczona w liście charakterystyka tego naukowca. Julian Makowski pisał: „Docent dr Hubert jest uczniem prof. Ehrlicha, ale już dawno przestał być pod jego wpływem i poszedł własnymi drogami. Jest on raczej historykiem niż teoretykiem prawa narodów, a jego duża praca »Odbudowa Państwa Polskiego jako problem prawa narodów«, Warszawa 1934, oraz »Rozbiory i Odrodzenie Rzeczypospolitej« Lwów 1937 zawierają dużo myśli oryginalnych i zwróciły uwagę polskiego świata naukowego”.

Julian Makowski wskazał również kandydatów – jak ich określił – zamiejscowych, wśród których na pierwszym miejscu zasugerował kandydaturę Antoniego Derynga (w odpisie listu błędnie zapisano: Darynga), przed wojną profesora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, a w 1945 r. przebywającego w Szwajcarii. Julian Makowski ocenił, że ten urodzony w 1901 r. naukowiec „wśród młodszego pokolenia jest to bezsprzecznie siła najwybitniejsza, rokująca wielkie nadzieje”. Julian Makowski powołał też przykład znakomitej pracy naukowej Antoniego Derynga w postaci wydanej we Lwowie w 1932 r. książki *Główne tendencje rozwojowe prawa narodów w świetle orzecznictwa Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej*. Warto odnotować, że nazwisko Antoniego Derynga pojawiło się w kontekście obsadzenia krakowskiej Katedry Prawa Narodów po raz drugi. Pierwszy raz miało to miejsce jeszcze w okresie międzywojennym, kiedy wymienił go jako najbardziej odpowiedniego kandydata w tym względzie Stanisław Starzyński w powoływanej wyżej ankiecie z 1932 roku³⁰.

²⁸ *Protokół posiedzenia Komisji dla obsady katedry prawa narodów odbytego w dniu 22 lutego 1946 r.*, Archiwum UJ, *Katedra i Seminarium Prawa Narodów 1946*, WP III 42.

²⁹ *Ibidem*, odpis listu jako załącznik.

³⁰ P.M. Żukowski, *op. cit.*, s. 303.

List Juliana Makowskiego kończy się jednozdaniowym wskazaniem dwóch nazwisk „pozostających do dyspozycji” profesorów „starszego pokolenia”: Ludwika Ehrlicha i Zygmunta Cybichowskiego³¹.

W celu obsady Katedry Prawa Narodów Rada Wydziału na posiedzeniu w dniu 17 listopada 1945 r. powołała komisję³². W jej skład, obok ówczesnego dziekana Jana Gwiazdomorskiego, który stanął na jej czele, weszło trzech uznanych członków Rady Wydziału: Stanisław Kutrzeba, Adam Krzyżanowski i Władysław Wolter. Jednakże w związku ze śmiercią Stanisława Kutrzeby, która nastąpiła w dniu 2 stycznia 1946 r. zaszła konieczność uzupełnienia składu komisji. Rada Wydziału uczyniła to na posiedzeniu w dniu 5 lutego 1946 r., wybierając na zwolnione miejsce innego historyka prawa w osobie Adama Vetulaniego³³.

Komisja odbyła łącznie trzy posiedzenia. Pierwsze miało miejsce w dniu 22 lutego 1946 r. Dziekan poinformował wówczas zebranych, że zwrócił się z prośbą o wskazanie najodpowiedniejszych kandydatów do Juliana Makowskiego i Ludwika Ehrlicha. Poinformował też zebranych, że Ludwik Ehrlich odmówił wzięcia udziału w ankiecie i następnie zapoznał zebranych z odpowiedzią Juliana Makowskiego. W związku z faktem, że nikt z obecnych nie zgłosił innych propozycji, ustalona została lista kandydatów zgodna ze wskazaniami Juliana Makowskiego, czyli obejmująca nazwiska Zygmunta Sarny, Stanisława Huberta, Antoniego Derynga, Ludwika Ehrlicha i Zygmunta Cybichowskiego³⁴.

Kolejne posiedzenie komisji odbyło się trzy dni później, tj. w dniu 25 lutego 1946 r. Doszło w jego trakcie do zasadniczej zmiany w podejściu komisji do wytypowania kandydatów. Władysław Wolter, który nie był obecny na pierwszym posiedzeniu, oświadczył, że przed śmiercią Stanisława Kutrzeby rozmawiał z nim na temat obsady Katedry Prawa Narodów i ten bardzo wyraźnie miał opowiedzieć się za wskazaniem kandydatury Ludwika Ehrlicha. Wobec tego oświadczenia członkowie komisji jednomyślnie przyjęli tę kandydaturę i zobowiązali Adama Krzyżanowskiego do przygotowania referatu na temat dotychczasowej działalności naukowej Ludwika Ehrlicha³⁵.

Adam Krzyżanowski przedstawił referat na trzecim posiedzeniu komisji, które odbyło się w dniu 2 marca 1946 r. i na tej podstawie komisja „postanowiła jednomyślnie wystąpić z wnioskiem do Rady Wydziału Prawa U.J. o przedstawienie do nominacji dr Ludwika Ehrlicha, profesora zwyczajnego Uniw. Jana Kazimierza na profesora zwyczajnego prawa narodów na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagielloń-

³¹ Na temat Zygmunta Cybichowskiego zob. np.: K. Karski, *Cybichowski Zygmunt Klemens* [w:] J. Symonides, D. Pyć (red.), *op. cit.*, s. 64. Warto zauważyć, że ten uznany naukowiec, związany przed II wojną światową głównie z Uniwersytetem Warszawskim, zmarł w 1946 r.

³² *Protokół z posiedzenia Rady Wydziału Prawa i Administracji U.J. z dnia 17 listopada 1945 r.*

³³ *Protokół z posiedzenia Rady Wydziału Prawa i Administracji U.J. z dnia 5 lutego 1946 r.*

³⁴ *Protokół posiedzenia Komisji dla obsady katedry prawa narodów odbytego w dniu 22 lutego 1946 r.*, Archiwum UJ, *Katedra i Seminarium Prawa Narodów 1946*, WP III 42.

³⁵ *Ibidem*, *Protokół posiedzenia Komisji dla obsady katedry prawa narodów odbytego w dniu 25 lutego 1946 r.*

skiego”³⁶. Rada Wydziału jednomyślnie przyjęła powyższy wniosek na posiedzeniu w dniu 5 marca 1946 r. Na tej podstawie dziekan Wydziału Jan Gwizadomorski wystąpił z datowanym na dzień 6 marca 1946 r. wnioskiem do Ministra Oświaty w sprawie mianowania Ludwika Ehrlicha profesorem zwyczajnym prawa narodów na Wydziale Prawa UJ i nadanie wnioskowi o obsadę Katedry Prawa Narodów dalszego biegu³⁷. Wniosek zawierał stosowne załączniki, w tym zgodę Ludwika Ehrlicha na przyjęcie mianowania i objęcie katedry.

W powyższym piśmie z dnia 6 marca 1946 r. zwraca jednak uwagę ostatnie zdanie, w którym dziekan stwierdza, że w świetle składanego wniosku „stało się bezprzedmiotowe wyrażenie opinii, zażądanej pismem Ministerstwa z dnia 4 lutego 1946 r.” W piśmie tym, które było skierowane do Rektora UJ i które zachowało się w dokumentach archiwalnych³⁸, Minister Oświaty informuje adresata, że „na katedrę prawa narodów na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, którą zamierzam wkrótce utworzyć, mam zamiar powołać [...] w charakterze profesora zwyczajnego ob. dra Ludwika Ehrlicha, profesora zwyczajnego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie” i zwraca się z prośbą o zasięgnięcie i nadesłanie opinii Rady Wydziału, a także o wyjaśnienie „stanowiska ob. prof. dra Ehrlicha co do proponowanego powołania”³⁹. Pismo to może budzić pewne zaskoczenie. Co prawda kandydatura Ludwika Ehrlicha została wcześniej uwzględniona wśród nazwisk rekomendowanych w odpowiedzi Juliana Makowskiego na zapytanie dziekana, ale poza tym nie pojawiała się nigdzie w dokumentacji wydziałowej dotyczącej obsady Katedry Prawa Narodów. Również na posiedzeniu komisji w dniu 22 lutego 1946 r. Jan Gwizadomorski jako dziekan Wydziału nie informował komisji o tym stanowisku Ministerstwa Oświaty. To o tyle znamienne, że z pieczęci na piśmie wynika, że pismo to wpłynęło z rektoratu do dziekana Wydziału Prawa w dniu 21 lutego 1946 r., a więc w przeddzień pierwszego posiedzenia komisji. Czy Ludwik Ehrlich mógł prowadzić zakulisowe, nieformalne działania w Warszawie w celu powołania go na kierownika krakowskiej Katedry Prawa Narodów? Czy można w jakikolwiek sposób łączyć z pismem ministerstwa stanowisko wyrażone przez Władysława Woltera, który z powołaniem się na opinię zmarłego Stanisława Kutrzeby, jednoznacznie opowiedział się za kandydaturą Ludwika Ehrlicha, co zyskało jednomyślne poparcie komisji? Są to pytania, które dzisiaj pozostają już bez odpowiedzi.

Ostatecznie Ludwik Ehrlich zostaje formalnie powołany profesorem zwyczajnym prawa narodów na Wydziale Prawa UJ na podstawie decyzji Prezydenta Krajowej Rady Narodowej, Bolesława Bieruta, z dnia 12 czerwca 1946 r. i następnie obejmuje Katedrę Prawa Narodów, której kierownictwo – już jako Katedry Prawa Międzynarodowego, sprawować będzie aż do przejścia na emeryturę w 1961 r.

³⁶ *Ibidem*, *Protokół posiedzenia Komisji dla obsady katedry prawa narodów odbytego w dniu 2 marca 1946 r.*

³⁷ *Ibidem*, *Pismo nr L. 144/45 z dnia 6 marca 1946 r.*

³⁸ *Ibidem*, *Pismo Ministra Oświaty RP z dnia 4 lutego 1946 r.*, Nr IP-2216/46.

³⁹ *Ibidem*.

IV. Zakończenie

Opisane wyżej okoliczności wskazują, że w omawianym okresie z Wydziałem Prawa UJ na krócej lub dłużej związało się kilka wybitnych osobowości prawa narodów. Z dokumentów archiwalnych wynika też, że objęcie w 1946 r. samodzielnej Katedry Prawa Narodów przez Ludwika Ehrlicha nie było wcale oczywiste i zapewne – ale w tym zakresie pozostają dzisiaj jedynie spekulacje – wiązało się z pewnymi nieformalnymi i zakulisowymi zabiegami. Z dokumentów archiwalnych wynika, że formalnie nie zwrócono się do nikogo innego poza Ludwikiem Ehrlichem z pytaniem o gotowość objęcia katedry. Poważnym kandydatem wydawał się Zygmunt Sarna, który był związany z Wydziałem Prawa UJ jeszcze przed wojną i na którym po objęciu przez Michała Rostworowskiego urzędu Sędziego Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze spoczywały główne wydziałowe obowiązki dydaktyczne w zakresie prawa narodów. Od początku włączył się on też w prace reaktywowanego w 1945 r. Wydziału. Miał wówczas 55 lat i był tylko o rok młodszy od Ludwika Ehrlicha. Zdecydował się on jednak na kontynuację swojej kariery akademickiej na ówczesnej Akademii Handlowej w Krakowie, którą przed wojną współtworzył i której w latach 1946–1949 był rektorem.

Nie wydaje się natomiast, aby można mówić o tym, że Stanisław Hubert – jak ujął to w swoich wspomnieniach Stanisław E. Nahlik – „wspaniałomyślnie odstąpił” kierownictwo katedry Ludwikowi Ehrlichowi. Nie można jednak wykluczyć, że Stanisław Hubert mógł rozważać związanie swojej powojennej przyszłości z Wydziałem Prawa UJ, ale wiedząc o planach swojego lwowskiego mistrza, nie podjął w tym zakresie żadnych zabiegów. Czy jednak miałyby one szanse powodzenia, gdyby się na nie zdecydował, pozostaje osobną kwestią. Niewątpliwie autorytet naukowy Ludwika Ehrlicha wśród członków ówczesnej Rady Wydziału Prawa UJ był niepodważalny.

Bez wątplenia należy też podkreślić, że objęcie w 1946 r. krakowskiej Katedry Prawa Narodów – przemianowanej następnie na Katedrę Prawa Międzynarodowego – przez Ludwika Ehrlicha wydatnie przyczyniło się do rozkwitu badań nad prawem międzynarodowym i działalności dydaktycznej w tym zakresie na Uniwersytecie Jagiellońskim.

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł przedstawia okoliczności powołania samodzielnej Katedry Prawa Narodów na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego po jego reaktywacji w 1945 r. Prezentuje także okoliczności wyłonienia jej pierwszego kierownika, którym został Ludwik Ehrlich, jak również aktywności tych specjalistów z zakresu prawa narodów, którzy w okresie od stycznia 1945 r. do czerwca 1946 r. podejmowali w różnych formach działalność naukową na krakowskim Wydziale Prawa. W tekście wykazano, że w omawianym okresie z Wydziałem Prawa UJ na krócej lub dłużej związało się kilka wybitnych osobowości naukowych związanych z dziedziną prawa narodów. Z dokumentów

archiwalnych wynika też, że objęcie w 1946 r. samodzielnej Katedry Prawa Narodów przez Ludwika Ehrlicha nie było wcale tak oczywiste, jak jest to zazwyczaj prezentowane w literaturze.

SUMMARY

LAW OF NATIONS AT THE JAGIELLONIAN UNIVERSITY FACULTY OF LAW AFTER ITS REACTIVATION IN 1945

The text presents the circumstances in which the autonomous Chair of Law of Nations was established at the Jagiellonian University Faculty of Law after its reactivation in 1945. Also, it shows the circumstances leading to the appointment of its first head – Ludwik Ehrlich, as well as portrays those experts in the law of nations who were involved in various kinds of the academic activities at the Jagiellonian University Faculty of Law between January 1945 and June 1946. As it was presented in the text, some outstanding personalities of the Polish law of nations were linked with the Krakow Faculty of Law in that period. The article discusses archive documents which prove that appointing Ludwik Ehrlich as the Chair of the Law of Nations in 1946 was not as evident as it is usually presented in the literature.

Słowa kluczowe: prawo narodów, Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Ludwik Ehrlich

Key words: law of nations, Jagiellonian University Faculty of Law, Ludwik Ehrlich